

KOMPLOLAR VE KOMPLO TEORİLERİ

BU İŞİN İÇİNDE BİR İŞ VAR

MICHAEL SHERMER

ÇEVİREN
PARİS ONAL

MICHAEL SHERMER

ABD’li psikolog, bilim tarihçisi, kuşkucu, yazar ve yayıncı (d. 1954). Pepperdine Üniversitesi’nden psikoloji alanında lisans, Kaliforniya Eyalet Üniversitesi’nden deneysel psikoloji alanında yüksek lisans ve Claremont Graduate Üniversitesi’nden bilim tarihi alanında doktora derecesi aldı. Glendale College, Occidental College ve Claremont Graduate Üniversitesi’nde psikoloji ve bilim tarihi dersleri verdi. Özellikle bilimsel şüphecilik ve akılcı düşünme konularındaki çalışmalarıyla tanınan Shermer, kariyerinin büyük bölümünü bilimsel düşünceyi teşvik etmeye, sıra dışı iddiaları araştırmaya ve sözdebilimle mücadele etmiştir. 1992 yılında Kuşkucular Cemiyetini (*Skeptics Society*) kurmuş ve hâlen başkanlığını sürdürmektedir. Cemiyet bilimsel düşünceyi yaymayı ve batıl inançlar, komplo teorileri ile sözdebilimlere karşı toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Shermer aynı zamanda bu dernek tarafından yayımlanan *Skeptic* dergisinin kurucusu ve baş editörüdür. Şu anda Chapman Üniversitesi’nde görev yapmakta ve “Kuşkuculuk 101: Bir Bilim İnsanı Gibi Düşünmek” başlıklı eleştirel düşünme dersini vermektedir. Başlıca eserleri: *Ahlakın Yayı* (2019), *İnanan Beyin*, (2011), *Evrım ve Yaratılışçılık* (2009), *İnsanlar Neden Saçma Şeylere İnanır* (2007), *İyiliğin ve Kötülüğün Bilimi* (2007).

PARİS ONAL

İstanbul’da doğdu (2001). Akademik hayatına Boğaziçi Üniversitesi Fizik Bölümü’nde başladı. 1,5 yıl fizik eğitimi aldıktan sonra, insanların iç dünyalarının, dış dünyadan daha ilgi çekici olduğunu düşünerek aynı üniversitedeki felsefe bölümüne geçti. Çevirmenlik yapıyor.

Başlıca Çevirileri: Len Fisher; *Kazandıran Hamleler, Kaybettiren Hatalar: Gündelik Hayatta Oyun Teorisi* (2024).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	15
GİRİŞ	
I. KISIM	
İNSANLAR KOMPLO TEORİLERİNE NEDEN İNANIRLAR?	41
I	
KOMPLOLAR VE KOMPLO TEORİLERİ DÜŞÜNMEDEKİ FARK VE YARATTIĞI FARKLILIK	43
2	
KOMPLO TEORİLERİNİN VE KOMPLO TEORİSYENLERİNİN KISA TARİHİ KOMPLO TEORİLERİNİN BİLİMİNE DOĞRU	65
3	
VEKİL VE KABİLE KOMPLOCULUĞU KOMPLOCU İNANÇLAR NASIL PERÇİNLENEREK HAKİKATLERE DÖNÜŞÜRLER?	87
4	
YAPICI KOMPLOCULUK PARANOYA, KÖTÜMSERLİK VE KOMPLOCU BİLİŞİN EVİRİMSSEL KÖKENLERİ	118
5	
KOMPLO TEORİLERİ ÜZERİNE BİR VAKA ÇALIŞMASI EGEMEN VATANDAŞLAR KOMPLO TEORİSİ	144

II. KISIM	
HANGİ KOMPLO TEORİLERİNİN GERÇEK OLDUĞUNU NASIL BELİRLEYEBİLİRİZ?	163
6	
KOMPLO SAPTAMA KİTİ	165
BİR KOMPLO TEORİSİNİN DOĞRU VEYA YANLIŞ OLDUĞUNU NASIL ANLAYABİLİRİZ?	
7	
HAKİKATÇİLER VE DOĞUM YERİCİLER	186
11 EYLÜL VE OBAMA'YLA İLGİLİ KOMPLO TEORİLERİ	
8	
JFK SUİKASTI	211
TÜM KOMPLO TEORİLERİNİN ANASI	
9	
GERÇEK KOMPLOLAR	238
YA GERÇEKTEN BİRİLERİ SİZİ BERTARAF ETMEYE ÇALIŞIYORSA?	
10	
TARİHTEKİ EN ÖLÜMCÜL KOMPLO	257
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI TETİKLEYEN KOMPLO VE KOMPLOLARIN GERÇEKTE İŞLEYİŞ BİÇİMİ	
11	
GERÇEK VE HAYALİ DÜŞMANLAR	272
GERÇEK VE HAYALLERİMİZDEKİ KOMPLOLAR	

III. KISIM	
KOMPLO TEORİSYENLERİYLE KONUŞMAK VE HAKİKATE GÜVENİ YENİDEN TESİS ETMEK	297
12	
KOMPLO TEORİSYENLERİYLE NASIL KONUŞULUR? ANLAŞAMADIĞIMIZ KİŞİLERLE İLETİŞİM KURMANIN YOLLARI	299
13	
HAKİKATE GÜVENİ NASIL YENİDEN TESİS EDEBİLİRİZ? GERÇEKLİĞE DAYALI TOPLULUKLARDA AKIL, AKILCILIK VE EMİRİZM	311
KODA	333
İNSANLAR KOMPLO TEORİLERİ HAKKINDA NE DÜŞÜNÜYÖRLAR VE NEDEN DÜŞÜNÜYÖRLAR? SKEPTİC ARAŞTIRMA MERKEZİ ANKETİ SONUÇLARI	
DİZİN	370

GİRİŞ

KOMPLO ETKİSİ

AKLI BAŞINDA İNSANLAR NEDEN MAKUL GÖRÜNEN
GEREKÇELERLE DÜPEDÜZ YANLIŞ ŞEYLERE İNANIRLAR?

Neden savaşa girdiğimizi hiç merak ettiniz mi? Ya da neden asla borçtan kurtulamadığınızı? Yoksulluk, bölünme ve suç neden var? Ya sana her şeyin bir sebebi olduğunu söylersem? Ya sana bunların bilerek yapıldığını söylersem?¹

Evet, aslına bakılırsa her düşünceli insanın yapacağı gibi ben de savaş, yoksulluk, bölünme ve suç gibi bir yığın sorunu merak ettim. Hatta inanır mısınız, bu tür sorunları inceleyen ve sayısız nedenden hangilerinin silahlı çatışmalara, suça, şiddete, yoksulluğa, borçlanmaya ve siyasi bölünmeye yol açtığını açıklamak için çok faktörlü analiz ve regresyon denklemleriyle ayrıntılı modeller oluşturan sosyal bilimcilerin, tarihçilerin ve siyaset analistlerinin harıl harıl çalıştıkları alanlar var. Bu sorunların her biri, toplumun düzgün işleyebilmesi için çözülmesi hayati önem taşıyan bu tür önemli ve temel sorunları cevaplamak adına yüzlerce bilimsel dergide ve kitapta yayımlanan binlerce çalışmayı yürüten çok büyük uzman topluluklarının merceği altında.

Peki ya komplo teorisyenlerinin genellikle inandıkları üzere bu gibi durumlar ve daha birçok şey ancak doğru kişi tarafın-

¹ Joe M, “Q - The Plan to Save the World (remastered)” belgesel video, 2019, <https://bit.ly/3oVioLQ/>.

dan fark edilebilecek tek bir etkenin sonucuysa? En azından yukarıdaki alıntının yazarı olan “Joe M” lakaplı QAnon komplo teorisyeninin inancı bu yönde. Araştırmacı gazeteci Mike Rothschild, QAnon hakkında kaleme aldığı *The Storm Is Upon Us* [Fırtına Kapıda] adlı kitabında bu oluşumu “bir kült, bir halk hareketi, bir bulmaca, bir cemiyet, kötülükle savaşmanın bir yolu, yeni bir din, yerel bir terörizm tehdidi ve hepsinden öte, her şeyin komplo teorisi” olarak betimliyor.² Sosyal medyada boy gösteren Q fenomenlerinin arasında takipçi kitlesi en kalabalık olanlardan biri olan Joe M kısa süre önce yayımladığı nefes kesici bir “Dünyayı Kurtarma Planı” videosunda izleyicilerine son yılların en baştan çıkarıcı ve tehlikeli komplo teorisini tanıttı. Rothschild’ye göre “Bu alıntıyla başlayan 'Dünyayı Kurtarmayı Planı' videosu, bazı inananlar tarafından QAnon’a uyanışları olarak gösterildi. Joe M, kitapta yazdığım Grass Valley Sözleşmeli Okulu olayının arkasındaki Q gurusuydu ve o dünyada büyük bir etkisi oldu.”³

QAnon’un takipçileri ve ABD’de seçimlere hile karıştırıldığını savunan komplo teorisyenleri, 6 Ocak 2021 sabahı, gayriresmi önderleri olduğuna inandıkları adamı –yani ABD’nin o zamanki başkanı Donald Trump’ın ta kendisini– dinlemek için toplanmışlardı. Trump’ın dünyayı, şeytana tapan, seks ticareti yapan Derin Devlet diye adlandırdıkları meşum bir yapının kelimelere sığmaz kötülüğünden kurtarmak üzere “Fırtına” adı verilen ve bir hesaplaşma harekâtını yöneteceğine ve ardından da takipçileriyle birlikte bir ütopyanın kuruluşuna öncülük edeceğine inanıyorlardı.⁴ Bu kadar gizli bilgiye sahip olmanın nasıl bir duygu olduğunu siz de benim

² Mike Rothschild, *The Storm Is Upon Us: How QAnon Became a Movement, Cult, and Conspiracy Theory of Everything* (Brooklyn: Melville House, 2021), xiii.

³ Mike Rothschild, kişisel yazışmalar, 13 Ağustos 2021.

⁴ Lauren Leatherby, Arielle Ray, Anjali Singhvi, Christiaan Triebert, Derek Watkins ve Haley Willis, “How a Presidential Rally Turned into a Capitol Rampage”, *New York Times*, 12 Ocak 2021, <https://nyti.ms/3v19PAP/>.

gibi merak ediyor olabilirsiniz. QAnon mensubu başka bir YouTube yayıncısı bunu şöyle ifade ediyor: “Heyecanlıyım. Mutluyum. Bir kez öğrendiğinizde bundan bir daha korkmuyorsunuz, hatta bu sizi güçlendiriyor! Heyecanlanıyorsunuz. Adaletin kendi kendine tecelli etmesini, çocukların başkaları tarafından kurtarılmasını, kötü adamların başkaları tarafından yakalanıp hapse atılmasını öylece bir kenarda oturup bekleyemezsiniz.”⁵

Bu coşkulu sözler, insanların neden komplo teorilerine inandıklarına dair bize bir ipucu veriyor: Komplo teorileri, sayısız toplumsal sorun için kuşatıcı açıklamalar sunuyor. Bu nedenle savaş, yoksulluk ve suç gibi karmaşık sorunları tek bir kötü niyetli grubun marifetine indirgeyen QAnon’un iddialarının çekiciliği aslında komploculuğun en az kendisi kadar eski. Nitekim komploculuğun tarihinde bu tür kötü niyetli gruplar saymakla bitmiyor: Bilderberg Grubu, Dış İlişkiler Konseyi, Hür Masonlar, Illuminati, Tapınak Şövalyeleri, Yeni Dünya Düzeni, Siyon Tarikatı, Rothschildler, Rockefellerlar, Üçlü Komisyon, İngiliz Kraliyet Ailesi ve Siyon’un Bilge Büyüklerinden emir alan Siyonist İşgal Hükümeti falan filan.

Basın yayın organları ve akademi uzun zamandır komplo teorilerine de tıpkı UFO’lara, altıncı hisse ve çılgın kalabalıkların inandığı diğer uçuk kaçık fikirlere yaptığı gibi aşırılıkçı inançlar muamelesi yapıyor. Ama onlardan farklı olarak komplo teorisyenliği yüzyıllardır toplumsal dokunun bir parçasıdır ve ilerleyen sayfalarda da savunacağım gibi, bir araya gelerek tehlikeli ittifaklar oluşturabilen dış tehditleri saptamaya yarayan, doğuştan sahip olduğumuz bir evrimsel uyarlanmanın ürünüdür. 6 Ocak 2021’de elinde İç Savaş’ta –yani köleliği bitiren savaşta– kaybeden tarafın bayrağıyla ABD Kongre binasının kubbesinde rotunda boyunca yürüyerek bağnazlığın ve nefretin simgesi hâline gelen orta yaşlı

⁵ Daniel Loxton’dan alıntılanmıştır, “QAnon Is Just a Warmed Over Witch Panic and It’s Also Very Dangerous”, *Skeptic* 24, no. 4 (2020), <https://bit.ly/32ziTW9/>.